

4

Taipaleen Mattilan kansainvaellusajan polttokalmisto

=====

Pohjois-Pirkkalassa.

=====

Tutk. Aarne Äyräpää 1933.

Taipaleen Mattilan kansanvaellusajan kalmisto

Pohjois-Pirkkalassa.

Kertomukseen kuuluu 3 karttaa, 9 valokuvaa (lev. 9011 - 9018) ja H. M. l. 9745:1-90.

Elokuun lopulla 1932 tavattiin vesijohto-ojaa kaivettaessa Taipaleen kylän Mattilan talon pihamaalta joukko kansainvaellusajan aseita, saviastianpaloja ja palaneita luita (9745:1-9), joita pyynnöistä huolimatta ei lähetetty Kansallismuseoon (vrt. M. T:n kirjeet n:rot 1408 ja 1447 v. 1932). Allekirjoittanut sai tehtäväkseen kesämatkallaan 1933 lunastaa ne museoon ja samalla suorittaa tarpeellisen kaivauksen löytöpaikalla.

Mattilan talo, Taipaleen kylän ainoa, on n. $2\frac{1}{2}$ km länsilounaaseen päin Nokian sillalta, Nokian virran eteläpuolella. Virran rantatörmä on sen kohdalla lähes 50 m korkea (kartta 1, kuv. 1-2). Löytö oli tavattu talon navetan koillisnurkan vierestä (kartat 2 - 3, kuv. 4). Maanpinta oli paikalla ollut tasaista, mutta pintaturpeen alta oli tullut esiin kivilatomusta ("nelikulmainen, n. $1\frac{1}{2}$ m kunnekin kivilatomus"), jonka alta esineet löytyivät vierekkäin. Kivien alla oli ollut myös - kuten kerrottiin - saviastia vielä hahmollaan näkyvissä ja astiassa oli ollut luunsiruja ja tuhkaa (9745:7, 9). Löytökohta oli valokuvattu heti paljastettuna (kuitenkin ilman esineitä), kuv. 5-6. Erään isomman paikalleen jääneen kiven nojalla ovat silloin otetut kuvat yhdistettävissä valokuviin 7 ja 8 (ja karttaan 3).

Kaivaus I. (9745:10-19).

Löytökohdan pohjois- ja luoteispuolella oli laaja, kaivettavaksi sopiva alue loivasti itäkaakkoon eli virran törmän harjalta pois²päin viettävällä rinteellä. Tästä kuorittiin turve pois 50 m laajalta alueelta. Alueen luoteisosassa, linjoilla F - K, oli ylinnä n. 15 cm vahvasti melkein puhdasta paikalle aivan myöhäisinä aikoina ajettua täytesoraa; sen alla oli ohut, yleensä vain 5 - 10 cm paksu kerros mustaa maata, jossa oli m.m. tiilensoraa: vanha humus- ja pihamaakerros. Mitään kiveyksiä ei paljastunut. Koepistoissa tuli mustan maan alta esiin puhdasta moreenia. Enemmät tutkimukset tällä alueella katsoin tarpeettomiksi.

Kaivausalueen kaakkoisosasta, linjoilta A - E, paljastui sitävastoin n. 2,5 m leveänä vyönä poikki alueen kulkeva tiheä kiveys (kuv. 7 - 8). Se liittyi alueen kaakkoisnurkassa välittömästi viime vuonna löydetyn polttohaudan jäljelläolevaan kiveyksen reunaan. Kivet olivat osittain isoja maakiviä, joista useat olivat 3 - 4 vuotta sitten räjäyttämällä särjettyjä. Pienemmät kivet olivat myös enimmäkseen teräväsärmäisiä kappaleita, joissa lohkopinnat eivät kuitenkaan olleet tuoreita, päinvastoin kuin juuri mainittujen räjäytettyjen kivien paloisissa. Tätä pikkukiveä oli 2 - 4 kerrosta. Kiveys osoittautui kuitenkin, sen kaakkoisnurkkaa lukuunottamatta, aivan myöhäis-aikaiseksi täytekerrokseksi: siitä löytyi runsaasti tiilenpaloja ja joitakin ilmeisesti aivan nuoria esineitä (9745:12-14, 17-18). Joukossa oli sentään pari kuonapalaa, joitakin tiilenmuruista eroavia palaneen saven paloja ja muuan rautaesineen katkelma (9745:15, 16, 19), joita toisellaisissa olosuhteissa löytyneinä olisi voinut pitää rautakautisina. Ruuduissa C:5-7 oli kuitenkin kivien alla pohjamaata vastassa ohut hiilen ja noen sekainen maakerros, joka saattoi olla vanhempikin, sekin sentään aivan löydötön. Samoin oli ruudussa B:5, isohkon, korkean kiven vieressä, nokimaata hieman vahvemmallikin, ja siinä näkyi joku pieni palanut luumurukin mutta ei muuta. - Vahva täytemaakerros oli kaivauksen alimmalla linjalla A.

Toisenluontoista oli kiveys kaivauksen kaakkoisnurkassa, viime vuonna tavatun polttohaudan kohdan reunalla (ruuduissa A:2-3, B:3). Siinäkin oli tosin ylinnä myöhäistä täyttemaata (vrt. 9745:12-14), mutta itse kiveyksen kivet olivat isohkoja moreenikiviä. Poltettuja luita löytyi siitä runsaasti, vieläpä pieni selvästi vanha raudanpalakin, ehkä vyönsoljen kieli (9745:10-11). Ja vaikka paikka oli pahoin sotkeutunut vesijohtokaivauksen aikana, oli mustaa väkevää luumurupitoista kulttuurimaata vielä, etenkin ruuduilla A:2-3, alkuperäisessä asussaan riittävästi jäljellä osoittamaan, etteivät luumurut olleet, kuten löytäjän kertomuksen perustalla saattaisi otaksua, rajoittuneet yksinomaan saviastiaan, vaan oli niitä laajemmaltikin kivien lomissa ja alla. Astiahauta ei tässä ole siis varmastikaan kysymyksessä. Sen sijaan viittaa se seikka, että hajasaviastianpaloja ei tästä enää löydetty, siihen, että saviastianpalat 9745: 7 tosiaankin kuuluvat kokonaisena ^{pantuun astiaan} hautaan. Mustaa maata jatkui vielä alinna - ei kuitenkaan luumurupitoisena - vesijohdon alle.

Tälle alueelle ilmoitti maanomistaja, maanviljelijä Väinö Mattila, istuttavansa puita, jonka vuoksi sovittiin hänen kanssaan siitä, että kaivaus jätettiin peittämättä.

Kaivaus II (9745:20-90).

N. 22 - 25 m länsiluoteeseen kaivausalueen I kaakkoisnurkan asehaudasta (kartta 2) ja metrin verran sitä korkeammalla, 106 m:n korkeuskäyrän yläpuolella (kartta 1) ja siis yli 48 m Nokian virtaa ylempänä, oli harjanteen laella iso maakivi, jonka ympärillä oli useampia isohkoja kiviä verraten säännöllisessä kehäjärjestyksessä. Melkein heti kivien luoteispuolelta alkoi maa viettää loivasti luoteeseen päin kohti valtamaantietä (kuv. 3), jonka toisella puolen se taittui jyrkäksi rantatörmäksi. Ison kiven kaakkoispuolelta saatiin lapionpistoisiin palaneita luumuruja. Päättelimme kivikehän sen ympärillä siis hautaraunioksi, ja kun kaivausta varten paikalla varaamastamme ajasta jäi, selviytyttyämme odotettua nopeammin merkityksettömäksi osoittautuneesta kaivausalueen I kiveyksestä, vielä melkein kokonainen päivä jäljelle, ryhdyimme rauniota tutkimaan. Turpeesta puhdistettuna

oli raunio sen näköinen kuin kuva 9 osoittaa. Jo puhdistustyössä löytyi pintaturpeesta ja humusmaasta melkoisesti luumuruja (9745:21), vieläpä joku esinekin. Mutta luumurut eivät rajoittuneet suinkaan vain kivikehään. Sen pohjoisosassa niitä ei ollut paljon ensinkään, etelaosassa sitä vastoin koko paljastetulla alueella hyvin runsaasti sekä kehäkivien sisä- että myös ulkopuolella. Hautaraunio-diagnosimme ei ollut siis oikea, olimme ilmeisesti osuneet polttokenttäkalmistoon, jota jatkui myös kaivausalueen etelä- ja ehkäpä myös länsipuolella. Ja löydökset olivat siksi runsaita, että käytettävissämme ollut aika ei riittänyt kuin n. puolen tutkimiseen koko turpeesta kuoritusta alueesta (kartta 3).

Palaneita luita oli, kuten jo sanottu, heti pintaturpeesta alkaen n. 30 - 35 cm syvälle. Myös esineitä löytyi jo aivan humusmaasta, n. 10 - 15 cm:n syvyydestä (vrt. luetteloa) lähtien 30 cm syvälle asti. Turpeen alla oli joitakin pikkukiviä, niiden alla tiheänä, osittain 2:na kerroksena, isohkoja luonnonkiviä, enimmäkseen luultavasti luontaisissa asemissaankin, sillä isompien kivien alta tuli esiin aivan koskematon, raaka pohjamoreeni. Luut ja löydökset olivat näiden kivien päällä ja välissä. Hiiltä huomattiin vain nimeksi, samoin mustaa kalmistomaata. Ehkä on pintamaata ja pintakiviä joskus myöhempinä aikoina kuljetettu paikalta pois.

Humusmaan alaosassa oli, ainakin ruuduissa III-IV:6-7 eli siis rikkaimmalla löytöalueella, n. 10 - 15 cm syvässä lahopuukerrosta, joka näytti melkoisen yhtenäiseltä. Siihen kiinnitettiin valitettavasti tarkemmin huomiota vasta kaivauksen ollessa päättymäisillään. Jos paikalla jatketaan tutkimuksia, on syytä erikoisesti pitää silmällä tätä havaintoa. Voisihan ajatella, että kalmiston kätteiksi olisi tässä käytetty puita.

Löytöjä (9745:20-90) oli eniten kaivausalueen ison keskikiven eteläpuolella, missä myös luita oli runsaimmin ja kiveys tiheintä. Kaivausalueen pohjoisosa oli taas jo melkein löydötöntä. Palaneilla luilla oli jyrkkä rajansa jokseenkin linjan 8

keskipaikkeilla ja tähän rajaan loppuivat myös varsinaiset esineet melkein tyysten. Joku hajaluumuru, muuan helmi kohdasta 6 (9745:48), joku saviastianpala ja kuonapalat olivat rajan pohjoispuolelta ainoat löydökset (vrt. kartta 3). Kaivausalue sattui siis ehkä aivan lähelle polttokalmiston pohjoisreunaa.

Löytöesineet: tasavartisia solkia, ohuita rannerenkaita, helmiä, ketjujen katkelmia, hihnanheloja, sormus, hopealevy, joku veitsi ja joitakin muitakin rautaesineitä tai sellaisten katkelmia y.m., ovat 600-luvulta kuten kait vesijohtotöissä tavattu hautakin. Mielenkiintoisin on pronssinen keihään kiinnitysnaulan pää (9745:55) Vendel-tyyppiä (vrt. Stolpe ja Arne, Vendel, taul. XLIII:4); se saattaa ajattelemaan, että paikalta on löydettävissä muitakin koruaseita. Sen vuoksi pidän tutkimuksen jatkamista tässä suotavana. - Kaivausalue luotiin umpeen ja peitettiin turpeilla.

Vaakituksen kiintopisteenä käytettiin navettarakennuksessa olevan maitotuvan alimman sementtirapun päällystä, jonka korkeudeksi on laskuissa merkitty 1 m. Maanpintamitat kaivausalueelta otettiin vasta pintaturpeen ja ilmeisen täytemaan poistamisen jälkeen (kartta 2).

Mattilan talon koillispuolelta oli heti päärakennuksesta lähtien huomattu maanmuokkaustöissä laajalti mustaa, hiilensekaisuuta maata, josta ei kuitenkaan oltu tavattu mitään esineitä (eikä nytkään näkynyt mulloksessa mitään tähdelle pantavaa). Paikalla on ennen ollut Hintsan talo, joka on joskus palanut, mistä musta kerros voi siis johtua.

Oletettu uhrikivi näytettiin minulle Mattilan talosta n. runsaan $\frac{1}{2}$ km:n päässä kaakkoon päin. Se oli kiillegneisi-lohka-re, jossa oli etäämpää katsoen vahvasti uhrikuopan näköisiä mut-

ta aivan epäilyksittä luontaisia rapautumissyvennyksiä.

Tutkimukset, joissa avustajanani oli ylioppilas Eino Nikkila,
suoritettu syyskuun 17 - 20 p. 1933.

Aarne Ayräpää

Kartta 2.

Kansainvaellusajan geotokalmintot
 Taipaleen kylän Mattilan talon
 maalla Puhon-Pirkkalan pi-
 täjässä. 1:100 (1cm = 1m).

0.87-2.15 korkeusmitat, lasketu kiintopisteestä
 maitotuvan rappulla, korkeus 1.00^u

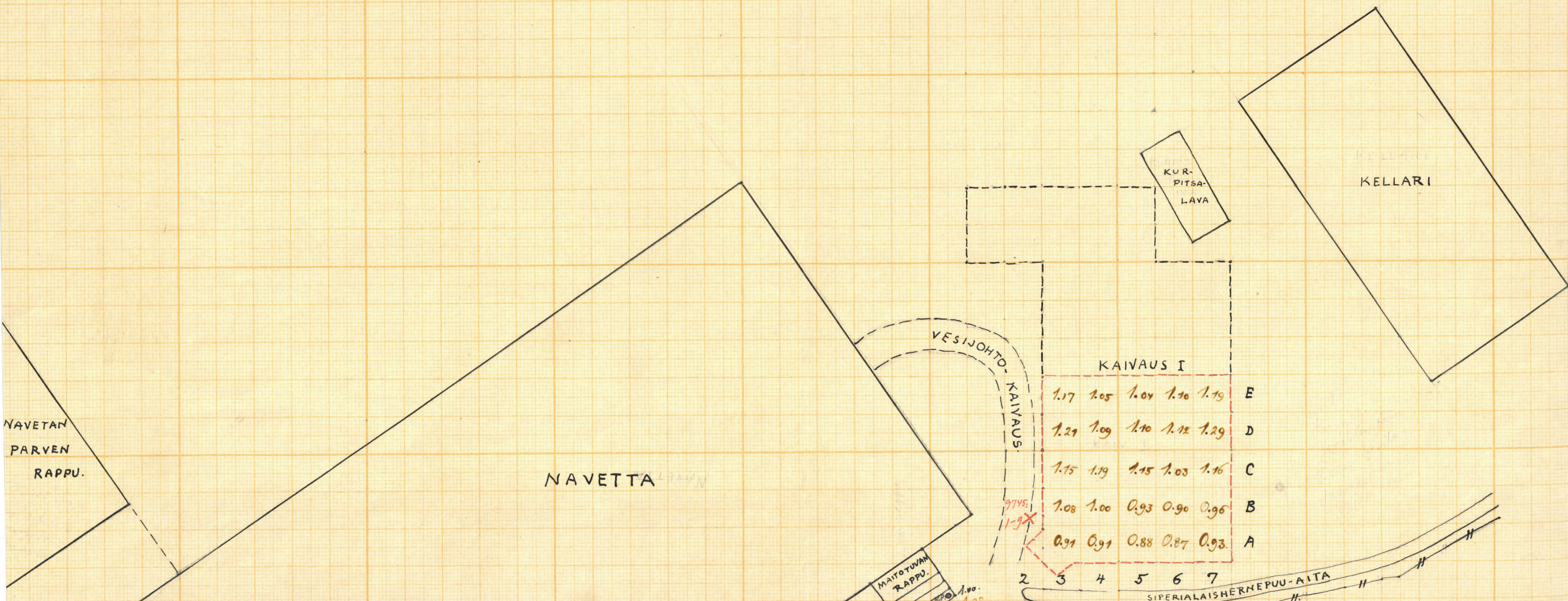
--- Pintaturve groistettu
 - - - - - rakonnan tulkitettu

Aarne Syrjäpää mysk. 33.

I kaivausalueen II korkeusmitat on suunniteltu, a-
 lueen I taas pintaturpeen groiston jälkeen otettuja;
 molemmat maitotuvan alarapusta, jonka kor-
 keuden laskettu 1.00 m, mitattuja.

KAIVAUS II

2.15	2.04	1.98	2.02	1.94	II
2.12	2.01	1.98	1.94	1.94	III
2.12	2.02	1.96	1.92	1.92	IV
2.02	2.00	2.05	1.94	1.94	V
6	7	8	9	10	

KAIVAUS I

1.17	1.05	1.04	1.10	1.19	E
1.21	1.09	1.10	1.12	1.29	D
1.15	1.19	1.15	1.03	1.16	C
1.08	1.00	0.93	0.90	0.96	B
0.91	0.91	0.88	0.87	0.93	A
2	3	4	5	6	7

SIPERIALAISHERNEPUU-AITA

Kartta 3.

Kaivausalueet I ja II
 Karsainvaellusajan geotek-
 nologian tutkimus Pohjois-Pirk-
Kalan graniitin Tampereen
Kylän Mattilan Talon
 vieressä; Tutk. 18-20/9/1933

Aarne Sipilä

0.61 - 2.48 Korkeusmittaus yli K.P:n (1.00)

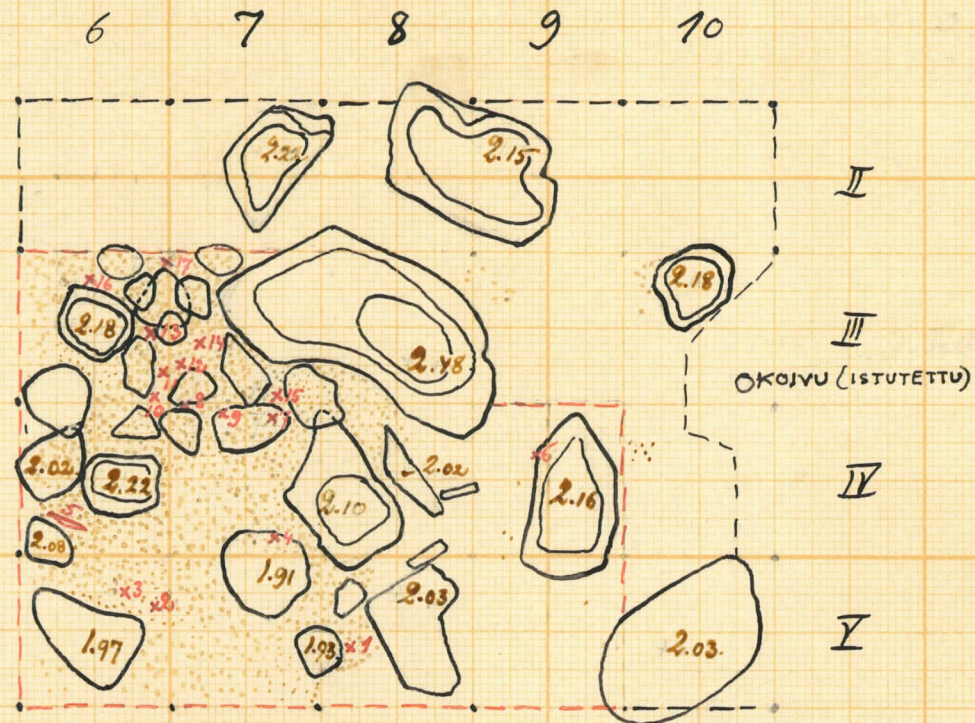
----- Alueita, joista printattu on
 poistettu

- - - - - Kokonaan tutkittuja alueita.

x 1-17. Tärkeimpiä löydyksiä.

..... palaneita lemmuruja.

1:50. 2cm = 1m.

KAIVAUSALUE II.

9.35m

1 2 3 4 5

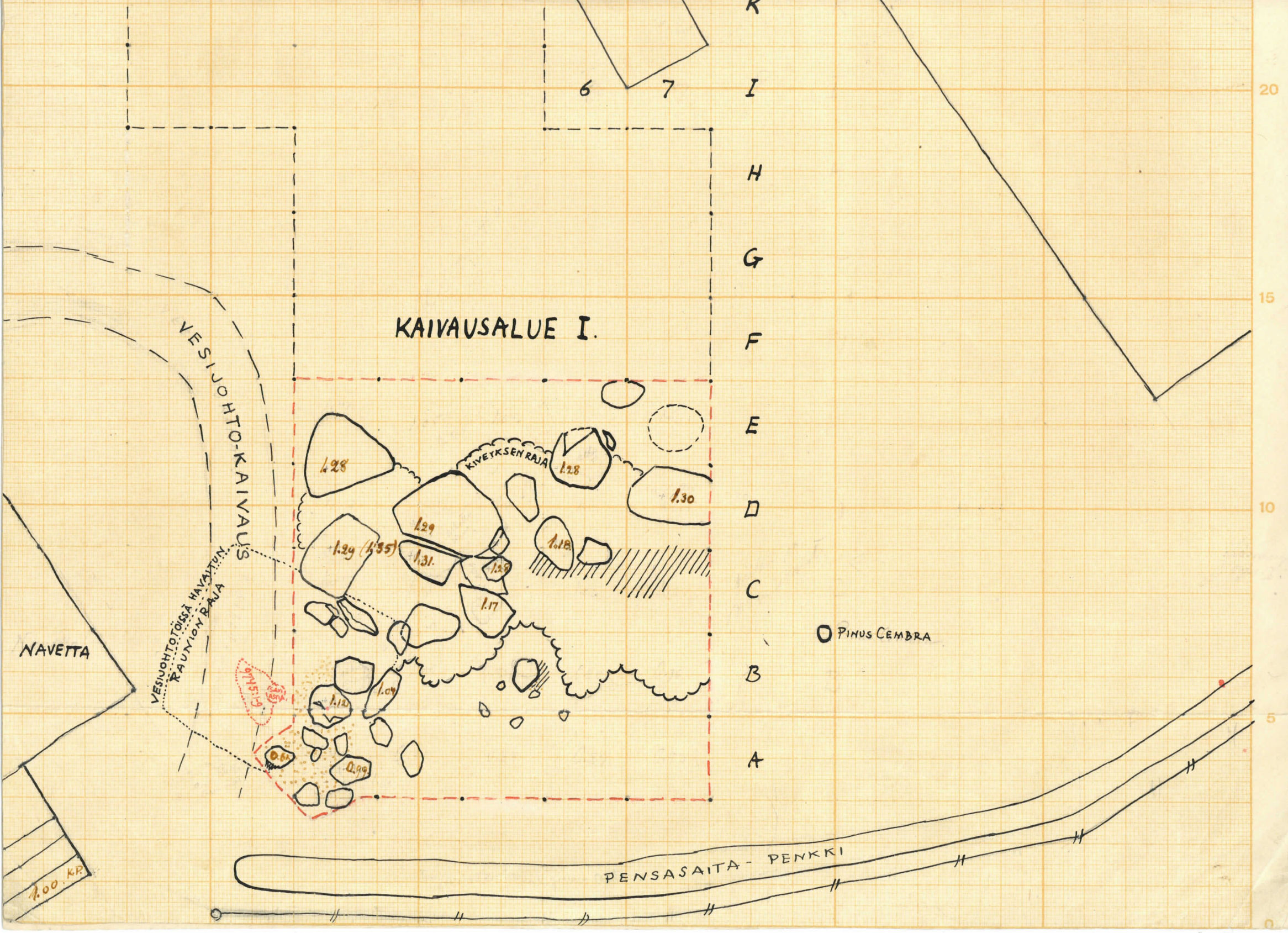
KURPITSA-

LAVA

KELLARI

KAIVAUSALUE I.

VESIJOHDTOKAIVAUUS

VESIJOHDTOKASSÄ HAAYSTUN RAUNION RAJA

KIVEKSEN RAJA

NAVETTA

○ PINUS CEMBRA

PENSASAITA-PENKKI

7.00 K.P.

61516

Kartta 3
 Kaivausalueet I ja II kansain-
 vaeltusajan polttokalvostossa
 Pohjois-Pirkkälän pitäjän
 Taipaleen kylän Mattilan
 talon vieressä, tutk. 18-20/9 1933

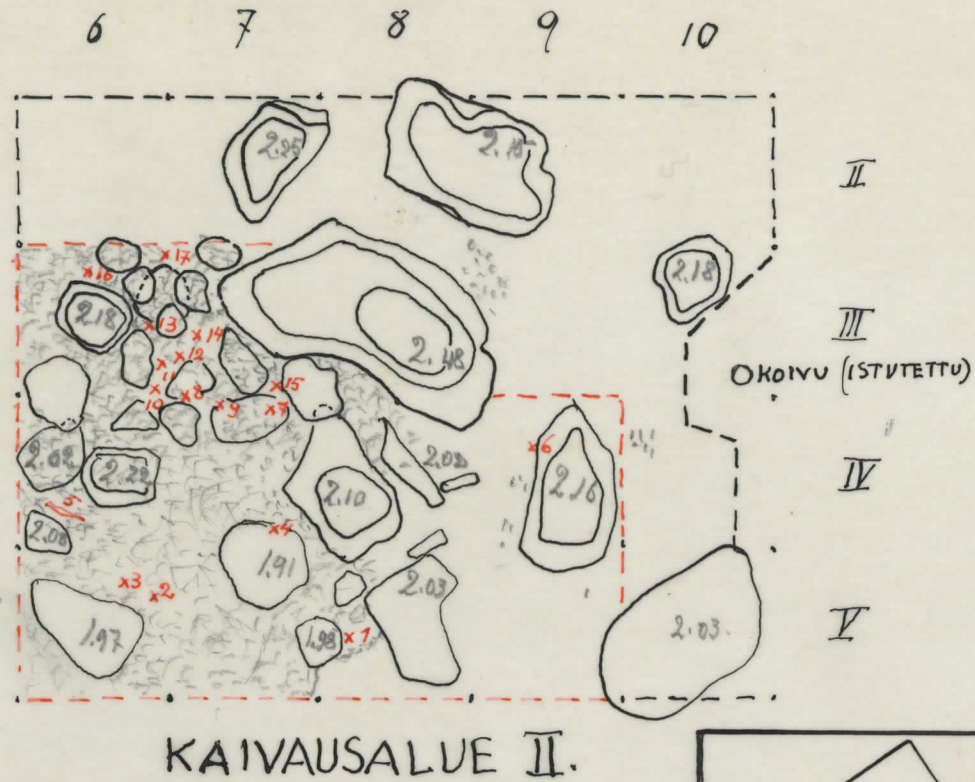
0.61 - 2.48
 0.61 - 2.48

Korkeusmittoja yli K.P:n (1.00)
 ----- Alueita, joista pintattu poisi-
 tettu
 - - - - - Kokonaan tutkittuja alueita.
 x1-17 Tarkeimpia löyttöjä
 palaneita kuumurajoja
 1:50 2cm = 1m

- 17
- 16 kanta
- 15 uuninhalvuri 75
- 14 solki 77
- 8 soljen kpl 34
- 9 helmi
- 10
- 11
- 12
- 13

9745

9745

9.35m

1

2

3

4

5

KURPITSA-

LAVA

K

KELLARI

6 7 I

H

G

F

E

D

C

B

A

KAIVAUSALUE I.

VESIJOHTO-KAIVAUKSEN RAUNION RAJA

VESIJOHTOTOISEN HAVAITUN RAUNION RAJA

KIVEYKSEN RAJA

1.28

1.28

1.30

1.29

1.18

1.29 (1.35)

1.31

1.17

1.15

1.04

0.8

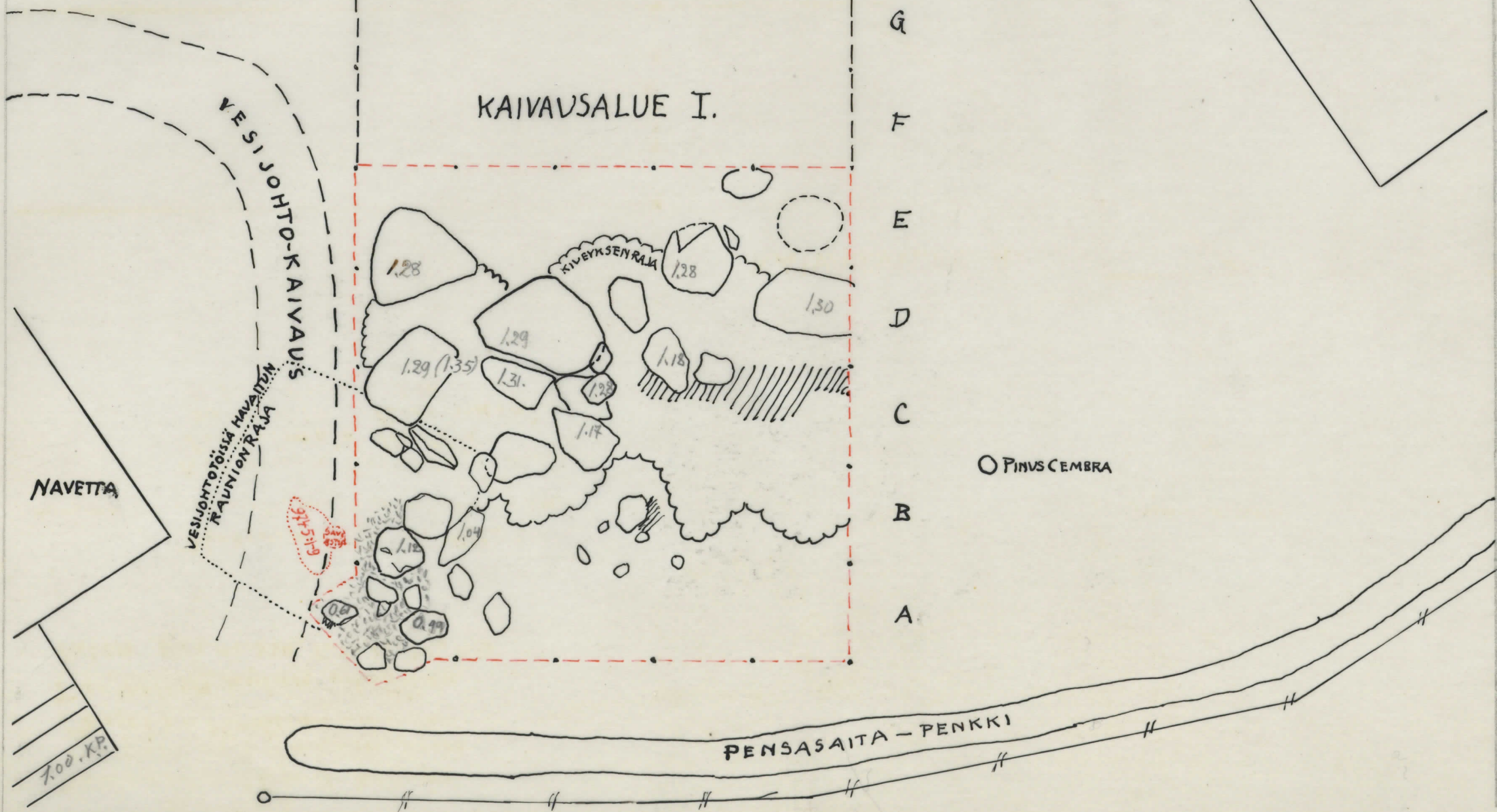
0.79

○ PINUS CEMBRA

NAVETTA

PENSASAITA - PENKKI

700.K.P.

lev. 9011.

1. Taipaleen Mattila (2 pun. pistettä)
lännessä, Nokian virran
pohjoispuolelta. 17. 9. 1933.

lev. 9012.

2. Sama kuin edellinen, mutta
yllempää Nokian virran toi-
mältä. 17. 9. 1933.

kev. 9013.

3. Taipaleen Mattila länsilounaasta.
Tutkimusalueet I ja II punasilla
numerolla merkityt. 20.9.1933.

kev. 9014

4. Osa Mattilan talon pihaa, Kaakos-
ta, Uuden Käytävältä. I-Kausain-
vaellusajan aseiden löytökaita, Kai-
vuualue I siitä oikealle. II Kaivu-
alue II. 17.9.1933.

5. Syysk. 1932 havattu-
jen Kansainvälisen
ajan osien löytökohta
vesijohtolainauksen aikana, eteläkaakosta.

6. Sama kuin yllä, hieman
kaakompaa. Punaisella pisteellä merkitty
kivi näkyy kuvassa 7.

lev. 9015

7. Kaivausalueen I kivoysojelmä-
kaakosta. Punassa pisteessä on
kittä kivi näköny kuvissa 5 ja 6.

lev. 9016 (9017).

8 Sama kuin yllä, itäkaakosta.

no. 9018

9. Kaivansaluston II "silmäkivi"
ja "kehäkivet" turpeen alta pal-
jastettuina, itäkoillisesta. Taus-
falla oikealla Nakkian virtaa.

Valok. Arne Äyräpää 20.9.1933.